

รูปแบบการเขียนในกฎหมายล้านนาโบราณ

Style of legal structure in Ancient Lanna Law

นลินภัทร์ พัทธ์โกโณทัย¹

บทคัดย่อ

การวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อรวบรวมและจำแนกประเภทตามชื่อของกฎหมายล้านนาโบราณ และศึกษารูปแบบการเขียนในกฎหมายล้านนาโบราณแต่ละประเภทที่มีการปริวรรตเป็นอักษรไทยกลางแล้ว จำนวน 22 ฉบับ ผลการศึกษาพบว่ากฎหมายล้านนาโบราณสามารถแบ่งออกได้เป็น 8 ประเภทได้แก่ 1) ธรรมศาสตร์ 2) มังรายศาสตร์ 3) ธรรม 4) อวหาร 5) มังรายธรรมศาสตร์ 6) หนังสืออนุโลมญาณกฎหมายโบราณ 7) หัตถกัมม-วินิจนยาพิฎิการอมสมมุติราช 8) กฎหมาย ด้านรูปแบบการเขียนสามารถแบ่งออกได้เป็น 3 ส่วน ได้แก่ ส่วนต้น ส่วนเนื้อหา และส่วนท้าย ส่วนต้นนั้นพบว่ามีการเขียน 2 รูปแบบ ได้แก่ 1) แบบที่ 1 กล่าวถึงพระยามังรายและความยิ่งใหญ่ของพระยามังรายในกฎหมายประเภทมังรายศาสตร์ 2) แบบที่ 2 เป็นส่วนประณามพจน์ที่กล่าวบุชาพระรัตนตรัยในกฎหมายประเภทธรรม ส่วนเนื้อหานั้นพบว่ามี 3 ลักษณะ ได้แก่ 1) ลักษณะที่ใช้บทบัญญัติทางกฎหมายตัดสินความเพียงอย่างเดียว 2) ลักษณะที่ใช้เรื่องเล่าตัดสินคดีความเพียงอย่างเดียว 3) ลักษณะที่ใช้บทบัญญัติทางกฎหมายและเรื่องเล่าตัดสินคดีความ สำหรับส่วนท้ายนั้นพบว่ามีการเขียน 8 รูปแบบ ได้แก่ 1) การกล่าวจบ 2) การบอกวันเวลาที่คัดลอก 3) การบอกจุดประสงค์ในการคัดลอก 4) การบอกสถานที่คัดลอก 5) การบอกชื่อผู้คัดลอก 6) การกล่าวออกตัวของผู้นคัดลอก 7) การบอกที่มาของเอกสารที่คัดลอก 8) การกล่าวถึงลำดับการครองราชย์

Abstract

This research aims to collect and divide name of ancient Lanna law and study form of ancient Lanna law. The information related to 22 of ancient Lanna law manuscripts in this research have already been transliterated into central Thai language. The study found that the ancient Lanna law can be categorized into eight kinds: 1) Dhammasastra, 2) Mangrai, 3) Dhamma,

¹ อาจารย์ประจำคณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยพะเยา

4) Avahara, 5) Mangraidhammasastra, 6) Nangsueanulomyankotmailboran, 7) Hathakammavinitchaibaleedeekaromsommuthiraj and 8) Kotmai. In term of form, it can be divided into 3 parts, that is, introduction, content, and conclusion. It is found that there are 2 forms of introduction, 1) the mention of King Mangrai and his greatness in Mangrai law, 2) the worship and praise of the Tri Gems in Dhamma Law. In terms of content, there are 3 characteristics, 1) law provisions for verdict, 2) the usage of tales for verdict, and 3) law provision for the usage of tales for verdict. For conclusion, there are 8 types, namely, 1) ending remarks, 2) citing date and time copied, 3) copying objectives, 4) indicating copying site, 5) indicating names of copier, 6) copiers' apology, 7) indicating sources of the copied manuscript, and 8) indicating lineage of accession to throne.

บทนำ

กฎหมายเป็นวรรณกรรมประเภทหนึ่งที่มีเนื้อหาและรูปแบบการเขียนที่มีลักษณะเฉพาะตัว โดยเฉพาะกฎหมายล้านนาโบราณ เพราะมีได้มีเพียงเนื้อหาที่เป็นบทบัญญัติทางกฎหมายเพียงเท่านั้น แต่ยังมีองค์ประกอบอื่น คือ เรื่องเล่า มาประกอบด้วยกฎหมายล้านนาโบราณจึงถือว่าเป็นวรรณกรรมประเภทกฎหมายที่มีเนื้อหาและรูปแบบการเขียนที่มีลักษณะเฉพาะตัวที่นอกจากกล่าวถึงลักษณะความผิดและบทลงโทษแล้วยังมีส่วนประกอบอื่นนอกเหนือจากบทบัญญัติทางกฎหมาย คือ มีการยกเรื่องเล่ามาประกอบในกฎหมายพร้อมกับการสอดแทรกข้อคิดหรือคำสั่งสอนจากเรื่องเล่าที่ยกมาด้วย

นอกจากนี้กฎหมายล้านนาโบราณยังมีชื่อหลากหลายแตกต่างกันไป ดังที่อรุณรัตน์ วิเชียรเขียว (2525) กล่าวว่า คนล้านนาโบราณจะเขียนชื่อเอกสารประเภทกฎหมายเป็นชื่อต่าง ๆ เช่น ธรรมศาสตร์ มังรายศาสตร์ อวหาร เป็นต้น เอกสารเหล่านี้เป็นเอกสารประเภทกฎหมายทั้งสิ้น

ในการศึกษาครั้งนี้ผู้วิจัยจึงรวบรวมกฎหมายล้านนาโบราณและจัดประเภทของกฎหมายล้านนาโบราณตามชื่อ ที่ปรากฏ จากนั้นศึกษารูปแบบการเขียนในกฎหมายล้านนาโบราณแต่ละประเภท เพื่อศึกษาว่าชื่อของกฎหมายที่มีความหลากหลายนี้มีรูปแบบการเขียนในกฎหมายแต่ละประเภทอย่างไร ทั้งนี้ในระยะเวลาที่ผ่านมา

ไม่ปรากฏว่ามีงานวิจัยที่ศึกษาด้านรูปแบบการเขียนในกฎหมายล้านนาโบราณมาก่อนเลย พบเพียงงานวิจัยของ พิธิณัย ไชยแสง-สุขกุล และคณะ (2532) เรื่อง “กฎหมายล้านนาโบราณ: วิเคราะห์ระบบโครงสร้างและเนื้อหาบทบัญญัติที่จารในใบลาน” ที่ศึกษาโครงสร้างและเนื้อหาในกฎหมายล้านนาโบราณ โดยจัดประเภทและแบ่งหมวดหมู่เนื้อหากฎหมายล้านนาโบราณ และศึกษาสภาพสังคมจากกฎหมายล้านนาโบราณ พิธิณัย ไชยแสง-สุขกุล (2528) วิทยานิพนธ์เรื่อง “กฎหมายครอบครัว เปรียบเทียบกฎหมายมั่งรายศาสตร์กับกฎหมายตราสามดวง” โดยศึกษาเปรียบเทียบสังคมที่ปรากฏในกฎหมายล้านนาโบราณกับกฎหมายตราสามดวง อัจฉราภรณ์ จันทร์สว่าง (2548) ศึกษาสภาพสตรีที่ปรากฏในกฎหมายล้านนาโบราณในวิทยานิพนธ์เรื่อง “การศึกษาสภาพสตรีในกฎหมายล้านนาโบราณ”

จะเห็นได้ว่าที่ผ่านมายังไม่เคยมีการศึกษารูปแบบการเขียนในกฎหมายล้านนาอย่างละเอียดมาก่อนเลย ดังนั้น การศึกษารูปแบบการเขียนในกฎหมายล้านนาโบราณครั้งนี้ นอกจากจะทำให้เข้าใจถึงรูปแบบการเขียนในกฎหมายล้านนาโบราณลักษณะเฉพาะของกฎหมายล้านนาโบราณในกฎหมายแต่ละประเภท เข้าใจวิธีการศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างภาษาและวรรณกรรมอันจะเป็นพื้นฐานที่จะสามารถนำไปสู่การศึกษาและทำความเข้าใจกฎหมายล้านนาโบราณได้อย่างละเอียดต่อไป

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. รวบรวมและจำแนกประเภทตามชื่อของกฎหมายล้านนาโบราณ
2. ศึกษารูปแบบการเขียนในกฎหมายล้านนาโบราณแต่ละประเภท

วิธีการศึกษาและขอบเขตของการวิจัย

ในการศึกษารูปแบบการเขียนในกฎหมายล้านนาโบราณ ผู้วิจัยได้ดำเนินการศึกษาโดยรวบรวมเอกสารกฎหมายล้านนาโบราณฉบับที่มีการปริวรรตเป็นอักษรไทยกลางแล้ว จำนวน 22 ฉบับ ดังนี้ 1) ธรรมศาสตร์หลวง ฉบับวัดล้อมแรด 2) ธรรมศาสตร์หลวงคลองตาดำ ฉบับวัดปากกอง 3) ธรรมศาสตร์ราชโกนา ฉบับวัดหัวข่ง 4) ธรรมศาสตร์เจ้าฟ้าหริภุญชัย ฉบับวัดศรีสุพรรณ 5) ธรรมศาสตร์สัพพสอน ฉบับวัดตุนใต้ 6) มั่งรายศาสตร์ ฉบับวัดเสาไห้ 7) มั่งรายศาสตร์ ฉบับนอตอง 8) มั่งรายศาสตร์ ฉบับวัดเชียงหมั่น 9) มั่งรายศาสตร์ ฉบับวัดหมื่นเงินกอง 10) มั่งรายศาสตร์ ฉบับวัดไชยสถาน 11) ธรรมมูลลัทธิไตร ฉบับวัดผาบ่อง 12) อวหารกายเค้า ฉบับวัดผาบ่อง 13) อวหารกายปลาย ฉบับวัดนันทาราม

14) อวหาร 25 ฉบับวัดเมธัง 15) มังรายธรรมศาสตร์ ฉบับวัดช้างค้ำ 16) หนังสืออนุโลมญาณกฎหมายโบราณ ฉบับวัดล้อมแรด 17) หัตถกัมมวินิจนัยบาฬีฎการอมสมมุติราช ฉบับวัดศรีโคมคำ 18) กฎหมายโคสธาราษฎร์ ฉบับหอสมุดแห่งชาติ จัดพิมพ์โดยวิทยาลัยครูเชียงใหม่ 19) กฎหมาย โคสธาราษฎร์ ฉบับหอสมุดแห่งชาติ จัดพิมพ์โดย มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ 20) กฎหมายลานนา ฉบับวัดชัยพระเกียรติ 21) กฎหมายวัดกาสา ฉบับวัดกาสา 22) กฎหมายพระเจ้าล้านน จากนั้นผู้วิจัยได้จัดประเภทของกฎหมายตามชื่อที่ปรากฏและศึกษารูปแบบการเขียนในกฎหมายล้านนาโบราณแต่ละประเภท แล้วเปรียบเทียบรูปแบบการเขียนในกฎหมายล้านนาโบราณแต่ละประเภท และสรุปรูปแบบการเขียนในกฎหมายล้านนาโบราณ

ผลการศึกษา

จากการศึกษากฎหมายล้านนาโบราณพบว่า กฎหมายล้านนาโบราณจำแนกตามชื่อที่ปรากฏได้ทั้งสิ้น 8 ประเภท ได้แก่ 1) ธรรมศาสตร์ 2) มังรายศาสตร์ 3) ธรรม 4) อวหาร 5) มังรายธรรมศาสตร์ 6) หนังสืออนุโลมญาณกฎหมายโบราณ 7) หัตถกัมมวินิจนัยบาฬีฎการอมสมมุติราช และ 8) กฎหมาย ทั้งนี้พบว่าชื่อของกฎหมายล้านนาโบราณแต่ละประเภท มีลักษณะเฉพาะแตกต่างกันไปและมีความสัมพันธ์กับรายละเอียดอื่นที่เกี่ยวข้อง เช่น เนื้อหา ที่มา กลวิธีการนำเสนอ เป็นต้น

สำหรับการศึกษารูปแบบการเขียนในกฎหมายล้านนาโบราณนั้นพบว่า รูปแบบการเขียนในกฎหมายล้านนาโบราณประกอบด้วย 3 ส่วนหลัก ได้แก่ ส่วนต้น ส่วนเนื้อหา และส่วนท้าย ดังนี้

1) ส่วนต้น

ส่วนต้นหรือส่วนประณามพจน์ (การน้อมไหว้) ในกฎหมายล้านนาโบราณที่นำมาศึกษาครั้งนี้พบว่าประณามพจน์มีในกฎหมายล้านนาโบราณประเภท มังรายศาสตร์และประเภทธรรมเท่านั้น ส่วนกฎหมายล้านนาโบราณประเภทอื่นนั้นไม่พบส่วนประณามพจน์ ทั้งนี้ผู้วิจัยสันนิษฐานว่าอาจเนื่องจากความชำรุดเสียหายของต้นฉบับโบราณ ทำให้โบราณส่วนต้นขาดหายไป

จากการศึกษาส่วนต้นหรือส่วนประณามพจน์ในกฎหมายล้านนาโบราณประเภท มังรายศาสตร์พบว่ามีส่วนประณามพจน์ที่ขึ้นต้นด้วยถ้อยคำมงคล จากนั้นจึงกล่าวถึงพระมหากษัตริย์ คือ พระยามังราย ตามด้วยการกล่าวถึง การสืบเชื้อสายของพระยามังราย แล้วกล่าวถึงการครองเมืองของพระยามังราย และทิ้งท้ายไว้ว่ากฎหมาย

มังรายศาสตร์นี้พระยามังรายได้กำหนดไว้เพื่อใช้ในการปกครองบ้านเมืองสืบไป
ตัวอย่าง

...มาตริวิสวัสดิ ราชอาณาจักรอันนี้ พระยามังรายได้รู้แต่โบราณ ท้าวพระยาสืบ
ราชวงศ์ปรัมปรามาแต่ปู่เจ้าลาวจกเป็น ราชวงษาหน่อลาวมาเถิงลาวเมงผู้เป็นพ่อ
พระมังรายแล พระยามังรายกินเมืองเชียงรายแล้วไปรบพระญาบาทที่เมืองหริภุญไชย
แล้วจึงสร้างเวียงเชียงใหม่ในปีเตาสีศักราชได้ 654 ตัว เดือน 6 ออก 5 ค่ำ เมงวัน 5
ไทยรวายสว้า ยามแตรรุ่งจันทจทรนฤตติสเด็ตเข้าใกล้ร่วมราชันบุสยาในกาลกฎราชมี
ฤกษ์ถ้วน 8 พระยามังรายเจ้าจึงตั้งอาชญาไว้เพื่อท้าวพระยาทั้งหลายอันเป็นลูก
หลานเหลน หลีดหลือแลเสนาอามาตผู้แต่งบ้านปองเมืองสืบต่อไป หือรู้ว้าอันผิด
อันชอบดังนี้...

(มังรายศาสตร์ ฉบับนอทอง, หน้า 1)

ส่วนต้นหรือส่วนประณามพจน์ในกฎหมายล้านนาโบราณนั้นนอกจากจะพบ
ในกฎหมายล้านนาโบราณประเภทมังรายศาสตร์แล้ว ยังพบส่วนต้นหรือส่วนประณามพจน์
ในกฎหมายล้านนาโบราณประเภทธรรมด้วย จากการศึกษาพบว่ากฎหมายล้านนา
โบราณประเภทธรรมที่มีทั้งสิ้น 7 ผูกนั้นมีส่วนต้นหรือส่วนประณามพจน์ที่ขึ้นต้นด้วย
คำนโมสการเหมือนกันในทุกผูก คือ ปรากฏคำว่า “นโมตัสสุ” ขึ้นต้นในทุกผูก
มีความหมายว่า “ขอความนอบน้อมจงมี แต่พระพุทธเจ้าพระองค์นั้น” (วิลักษณ์
ศรีป่าซาง, 2541)

สำหรับส่วนประณามพจน์ลำดับต่อจากนั้นในกฎหมายล้านนาโบราณประเภท
ธรรมจะแตกต่างกันในผูกที่ 1 กับผูกอื่น กล่าวคือ ในผูกที่ 1 มีรายละเอียดมากกว่า
ส่วนต้นหรือส่วนประณามพจน์ของผูกอื่น เนื้อหากว่าถึงคำบูชา พระรัตนตรัยที่ขึ้น
ต้นด้วยภาษาบาลี จากนั้นตามด้วยการกล่าวคำอธิษฐานขอให้คำสอนที่สืบทอดกันมา
อันจะ เป็นประโยชน์แก่ท้าวพญา ผู้ปกครอง ขอให้ผลบุญนี้ส่งไปถึงยังครูบาอาจารย์
ทั้งหลาย ดังนี้

...โกปกรพุทธปยา ปตารา ถเวตินงนตวาเมตฺตฺหุตฺ สคนจกโนตมเกเทยยะเว
กุตตา หรณปถกมุลลกลนเตยฺย นมตปย วหฺรฐสาสา อภิปยวหฺริกเมตตานํ สตฺตาพุทฺธิ
ปเรยโย ปเตตฺโตหัง อันว่าข้าณมิตวาไหว้พุทธังยังพระพุทธเจ้าตนรู้เวยยะธรรมทั้งมว
จมิกวา...วณจะกล่าวเอ่้ประทุยตารยังอุทาหรณ์อันสืบกันปฐกอันต่างกันและ

ตปทุยทารณั อ้นว่าอุทาหรณัอ้นนััน ตลิตถั อ้นปรากฎมุลละกัณท์ เดยยะ นามะชื่อ
ว่ามุลละกัณท์ไทร ปยะอหริกรรตสาวกั อ้นหื้อแล้วพระโยชนะแห่งถ้อยคำทั้งมวญ
และต้อปทารหนง อ้นว่าอุทาหรณัอ้นนัันทลิตถัสตติกณฺตวิพุทเสยย เพ้อจักหื้อ
จำเรัญแก่ท้าวพญาทั้งหลาย...ยังอ้นสืบไปรณะจารย์เจ้าทั้งหลายนั้น..

(ธรรมมุลลกัณท์ไทร ฉบับวัดผาป่อง, ผูกที่ 1, หน้า 1)

ส่วนประณามพจน์ในกฎหมายล้านนาโบราณประเภทธรรมในผูกอื่น คือ ผูก
ที่ 2 ถึง ผูกที่ 7 นี้ จะมีรายละเอียดที่ต่างไปจากผูกแรกคือจะกล่าวเกริ่นต่อไปว่าจะ
เป็นธรรมเทศนาชื่อมุลลกัณท์ไทร ขอให้ผู้มีปัญญาได้ฟังและจำไว้เถิด ทั้งนี้ในแต่ละผูก
อาจมีความแตกต่างกันไปบ้างในรายละเอียด ตัวอย่าง

...สนฺตังติ รำดับธรรมเทศนาอันชื่อว่ามุลลกัณท์ไทร ไว้ปริมวญเทอะผู้มีพะห
ยากวณพ้งและเทศนาจำไว้ทุกคนเทอะ...

(ธรรมมุลลกัณท์ไทร ฉบับวัดผาป่อง, ผูกที่ 2, หน้า 17)

จะเห็นได้ว่าส่วนประณามพจน์ในกฎหมายล้านนาโบราณประเภทธรรมมีการ
ขึ้นต้นด้วยคำนำมัสการเหมือนกันในทุกผูก คือ ปรากฏคำว่า “นโมตัสสสุ” ส่วนประณาม
พจน์ลำดับต่อจากนั้นพบว่า ในผูกแรกจะปรากฏรายละเอียด ในส่วนประณามพจน์
มากกว่าในผูกอื่น คือ มีส่วนที่กล่าวคำบูชาพระรัตนตรัยและคำอธิษฐานอุทิศผลบุญ
กุศลซึ่งไม่พบในผูกอื่น ทั้งนี้อาจเป็นเพราะผูกที่ 1 เป็นผูกแรกจึงต้องมีการกล่าวคำ
บูชาพระรัตนตรัยรวมถึงคำอธิษฐานปรากฏอยู่ขณะที่ในผูกอื่นเป็นเพียงส่วนประณามพจน์
ที่เป็นส่วนขึ้นต้นผูกเพื่อเกริ่นนำให้ทราบว่าเป็นธรรมเทศนาจึงไม่มีรายละเอียดมาก
เหมือนในผูกแรก อย่างไรก็ตาม แม้ว่าบทประณามพจน์จะแตกต่างกันไปในแต่ละผูก
แต่โดยรวมแล้วเป็นส่วนประณามพจน์ที่เกี่ยวข้องกับพุทธศาสนาทั้งสิ้น ไม่ว่าจะเป็น
การกล่าวคำบูชาพระรัตนตรัย การกล่าวคำอธิษฐานหรือการกล่าวเกริ่นนำว่า
เป็นธรรมเทศนา

2) ส่วนเนื้อหา

จากการศึกษากฎหมายล้านนาโบราณพบว่า ส่วนเนื้อหามีรูปแบบการเขียน 3
ลักษณะ คือ 1) ส่วนเนื้อหาที่มีรูปแบบการเขียนเป็นบทบัญญัติทางกฎหมายเพียง
อย่างเดียว พบในกฎหมายล้านนาโบราณประเภทม้งรายศาสตร์และประเภทหนังสือ
อนุโลมญาณกฎหมายโบราณ 2) ส่วนเนื้อหาที่มีรูปแบบการเขียนเป็นเรื่องเล่าเพียง

อย่างเดียว พบทั้งในกฎหมายประเภทธรรมและประเภทอวหาร 3) ส่วนเนื้อหาที่มีรูปแบบการเขียนเป็นทั้งบทบัญญัติทางกฎหมายและมีเรื่องเล่าปะปนกัน พบในกฎหมายลัณนาโบราณประเภทธรรมศาสตร์ ประเภทมั่งรายธรรมศาสตร์ ประเภทหัตถกัมมวินิจัยบาฬีการอมสมมุติราช และประเภทกฎหมาย

ดังนั้น จะเห็นได้ว่าส่วนเนื้อหาของกฎหมายลัณนาโบราณมีรูปแบบการเขียน 2 ลักษณะที่แตกต่างกัน คือ 1) ส่วนเนื้อหาที่มีรูปแบบการเขียนเป็นบทบัญญัติทางกฎหมาย และ 2) ส่วนเนื้อหาที่มีรูปแบบการเขียนเป็นเรื่องเล่า ดังนี้

1) ส่วนเนื้อหาที่มีรูปแบบการเขียนเป็นบทบัญญัติทางกฎหมาย

ส่วนเนื้อหาที่มีรูปแบบการเขียนเป็นบทบัญญัติทางกฎหมายมีเนื้อหากล่าวถึงข้อกฎหมายไว้อย่างชัดเจน ปรากฏในกฎหมายลัณนาโบราณประเภทมั่งรายศาสตร์ ประเภทธรรมศาสตร์ ประเภทมั่งรายธรรมศาสตร์ ประเภทหนังสืออนุโลมญาณกฎหมายโบราณ ประเภทหัตถกัมมวินิจัยบาฬีการอมสมมุติราช และประเภทกฎหมาย สามารถจัดได้เป็น 2 ประเภทย่อย ได้แก่

(1.1) บทบัญญัติทางกฎหมายเพียงอย่างเดียว

บทบัญญัติทางกฎหมายเพียงอย่างเดียวเป็นข้อกฎหมายที่เป็นข้อกฎหมายในการตัดสินคดีความต่าง ๆ เพียงอย่างเดียว พบในกฎหมายลัณนาโบราณประเภทมั่งรายศาสตร์ ประเภทธรรมศาสตร์ ประเภทมั่งรายธรรมศาสตร์ ประเภทหนังสืออนุโลมญาณกฎหมายโบราณ ประเภทหัตถกัมมวินิจัยบาฬีการอมสมมุติราช และประเภทกฎหมาย สามารถจัดได้เป็น 3 ประเภท ได้แก่ บทบัญญัติทางกฎหมายประเภทคำตัดสิน ประเภทการอธิบายขยายความ และประเภทคำสั่งสอนผู้ปกครองหรือผู้ตัดสิน โดยในแต่ละประเภทมีรูปแบบการเขียนที่แตกต่างกัน ดังนี้

(1.1.1) บทบัญญัติทางกฎหมายประเภทคำตัดสิน

บทบัญญัติทางกฎหมายประเภทคำตัดสินเป็นข้อกฎหมายที่แสดงคำตัดสินหรือคำสั่งให้บุคคลใดบุคคลหนึ่งปฏิบัติตามคำสั่งหรือบังคับให้สิ่งใดสิ่งหนึ่งเป็นไปตามกฎหมาย ตัวอย่าง

...อันหนึ่งผู้ใดถือดาบไปฟันเรือรท่านลหีที่อยู่ท่านเป็นต้นว่าเรือรต้องไหม

110 เงิน...

(มั่งรายศาสตร์ ฉบับนอตอง, หน้า 42)

จากการศึกษาบทบัญญัติทางกฎหมายประเภทคำตัดสินในกฎหมายล้านนาโบราณ มีรูปแบบการเขียนที่มีองค์ประกอบทั้งสิ้น 5 ส่วน ได้แก่ 1) ส่วนหัวข้อเรื่อง 2) ส่วนเหตุหรือกรณี 3) ส่วนการตัดสิน 4) ส่วนเหตุผล 5) ส่วนข้อยกเว้น โดยมีองค์ประกอบหลัก ได้แก่ ส่วนเหตุหรือกรณีและส่วนการตัดสิน ซึ่งเป็นองค์ประกอบที่ต้องปรากฏในโครงสร้างทุกรูปแบบของกฎหมายประเภทนี้ ส่วนองค์ประกอบเสริมซึ่งเป็นองค์ประกอบส่วนที่ปรากฏหรือไม่ก็ได้ นั้น ได้แก่ ส่วนหัวข้อเรื่อง ส่วนเหตุผลและส่วนข้อยกเว้น

(1.1.2) บทบัญญัติทางกฎหมายประเภทอธิบายขยายความ

บทบัญญัติทางกฎหมายประเภทอธิบายขยายความเป็นข้อกฎหมายที่แสดงการอธิบายความหมายหรือขอบเขตของกรณีต่าง ๆ ของกฎหมาย ตัวอย่าง

...ที่นี้จักกล่าวลักษณะแห่งขำมี 4 จำพวก จำพวก 1 ไถ่ข้าด้วยข้าวของแก่จำพวก 1 ลูกชายเกิดทางเรือน จำพวก 1 เกิดแก่ตัวมัน มันลวดเข้ามาเป็นข้าเพื่ออันแล จำพวกไพรบเล็กและได้เอาเป็นข้าหั้นแล เหลือกว่านี้บ้ควรว่าเปนข้าได้แล..

(ธรรมศาสตร์ราชโกนา ฉบับวัดหัวขวง, หน้า 35)

จากการศึกษาบทบัญญัติทางกฎหมายประเภทอธิบายขยายความในกฎหมายล้านนาโบราณพบว่า มีรูปแบบการเขียนที่มีองค์ประกอบทั้งสิ้น 3 ส่วน ได้แก่ 1) ส่วนหัวข้อเรื่อง 2) ส่วนคำอธิบาย และ 3) ส่วนสรุปโดยมีองค์ประกอบหลักที่ต้องปรากฏในโครงสร้างทุกรูปแบบของกฎหมายประเภทนี้ ได้แก่ ส่วนหัวข้อเรื่องและส่วนคำอธิบายส่วนองค์ประกอบส่วนสรุปนั้นเป็นองค์ประกอบเสริมซึ่งเป็นส่วนที่จะปรากฏหรือไม่ก็ได้

(1.1.3) บทบัญญัติทางกฎหมายประเภทคำสั่งสอนผู้ปกครองหรือผู้ตัดสิน

บทบัญญัติทางกฎหมายประเภทคำสั่งสอนผู้ปกครองหรือผู้ตัดสินเป็นข้อกฎหมายที่แสดงคำสั่งสอนผู้ปกครองหรือผู้ตัดสินถึงการปฏิบัติตัว ตัวอย่าง

...คำอันตัดแต่งบ่ชอบควรวิตมังเสียมีอยู่ 8 ประการ อนึ่งตัดคับอำนาจอาญาข่มเหงแลตัด อนึ่งชิงเอาเข้าของ ลูกเมียเฟิ่นแลตัด 2 อนึ่งผู้หญิงตัด 3 อนึ่งตัดเมื่อคืน 4 อนึ่งตัวหากตัดที่เรือนตัว 5 อนึ่งตัดความยังที่สังัด 6 อนึ่งผู้เป็นสตรีแห่งลูกความและตัด 7 อนึ่งผู้เป็นเจ้านายและเจ้าคำฝ่าย 1 แลตัด 8 สะนี้ ท้าวพระยาแลเจ้านายควรวิตมังเสีย..

(มังรายศาสตร์ ฉบับนอตอง, หน้า 5)

จากการศึกษาบทบัญญัติทางกฎหมายประเภทคำสั่งสอนผู้ปกครองหรือผู้ตัดสินพบว่า มีรูปแบบการเขียนที่มีองค์ประกอบทั้งสิ้น 3 ส่วน ได้แก่ 1) ส่วนหัวข้อเรื่อง 2) ส่วนคำสั่งสอน 3) ส่วนสรุป โดยมีองค์ประกอบหลักที่ต้องปรากฏในโครงสร้างทุกรูปแบบของกฎหมายประเภทนี้ได้แก่ ส่วนหัวข้อเรื่องและส่วนคำสั่งสอน ส่วนองค์ประกอบส่วนสรุปนั้นเป็นองค์ประกอบเสริมซึ่งเป็นส่วนที่จะปรากฏหรือไม่ก็ได้

(1.2) บทบัญญัติทางกฎหมายเปรียบเทียบคดีความทางโลกและคดีความทางธรรม

บทบัญญัติทางกฎหมายเปรียบเทียบคดีความทางโลกและคดีความทางธรรมเป็นข้อกฎหมายในการตัดสินคดีความทางโลก จากนั้นเปรียบเทียบกับคำตัดสินในทางธรรมหรือพุทธศาสนา ปรากฏในกฎหมายล้านนาโบราณประเภทหัตถกัมมวินิจัยบาฬีฎีการอมสมมุติราช และประเภทกฎหมาย มีรูปแบบการเขียนที่ประกอบด้วยรูปแบบการเขียนของบทบัญญัติทางกฎหมายประเภทคำตัดสินซึ่งเป็นการตัดสินคดีความทางโลก มีองค์ประกอบทั้งสิ้น 5 ส่วน ได้แก่ 1) ส่วนหัวข้อเรื่อง 2) ส่วนเหตุหรือกรณี 3) ส่วนการตัดสิน 4) ส่วนเหตุผล 5) ส่วนข้อยกเว้น โดยมีองค์ประกอบหลักที่ต้องปรากฏในโครงสร้างทุกรูปแบบของกฎหมายประเภทนี้ได้แก่ ส่วนเหตุหรือกรณีและส่วนการตัดสิน ส่วนองค์ประกอบเสริมซึ่งเป็นส่วนที่ปรากฏหรือไม่ก็ได้ นั้น ได้แก่ ส่วนหัวข้อเรื่อง ส่วนเหตุผลและส่วนข้อยกเว้น ตามด้วยรูปแบบการเขียนของบทบัญญัติทางกฎหมายประเภทคำตัดสินซึ่งเป็นการตัดสินคดีความทางธรรมหรือเป็นคดีความของพระสงฆ์ซึ่งมีองค์ประกอบ 5 ส่วนเช่นเดียวกัน ได้แก่ 1) ส่วนหัวข้อเรื่อง 2) ส่วนเหตุหรือกรณี 3) ส่วนการตัดสิน 4) ส่วนเหตุผล 5) ส่วนข้อยกเว้น ตัวอย่าง

...คนผู้ใดไปเอาของท่านไม่เห็นเจ้าของและไม่ได้ถามโดยนำเอาว่าของยืมดังนั้น และคนอื่นว่าก็ดีเจ้าของว่าก็ดี ไม่ควรทำโทษ เหตุว่าไม่ได้ตั้งใจจะไมยจริง ๆ เทียบได้ดังภิกษุองค์หนึ่งไปเอาไม้ของสงฆ์มาทำวิหารอันเป็นของคนอื่นก็ดี เป็นวิหารของตนก็ดี โดยนึกเอาว่าของยืมมาดังนั้นแล พระพุทธเจ้าว่าไม่มีอาบัติ เหตุว่าเป็นการกุ้ยิมนั้นแล...

(กฎหมายโคษาราชฎี, หน้า 6)

2) ส่วนเนื้อหาที่มีรูปแบบการเขียนเป็นเรื่องเล่า

ส่วนเนื้อหาที่มีรูปแบบการเขียนเป็นเรื่องเล่ามีเนื้อหาเป็นเรื่องเล่าที่เกี่ยวข้องกับการตัดสินคดีความหรือข้อพิพาทลักษณะต่าง ๆ ปรากฏในกฎหมายล้านนาโบราณประเภทธรรมศาสตร์ ประเภทธรรม ประเภทอาหาร ประเภทมังรายธรรมศาสตร์

ประเภทหัตถกัมมวินิจัยบาฬีการอมสมมุติราช และประเภทกฎหมาย สามารถแบ่งรูปแบบการเขียนได้เป็น 2 ประเภทย่อย ได้แก่ เรื่องเล่าเดี่ยวและเรื่องเล่าซ้อน ดังนี้

2.1) เรื่องเล่าเดี่ยว

เรื่องเล่าเดี่ยว คือ ส่วนเนื้อหาที่เป็นเรื่องเล่าเพียงเรื่องเดียว มีการตัดสินคดีความหรือข้อพิพาทเพียงคดีเดียวหรือเหตุการณ์เดียว เรื่องเล่าเดี่ยวปรากฏในกฎหมายลัณนาโบราณประเภทธรรมศาสตร์ ประเภทธรรม ประเภทอาหาร ประเภทมังรายธรรมศาสตร์ ประเภทหัตถกัมมวินิจัยบาฬีการอมสมมุติราช และประเภทกฎหมาย สามารถแบ่งรูปแบบการเขียนได้เป็น 2 ลักษณะ ได้แก่ เรื่องเล่าเดี่ยวที่เกี่ยวข้องกับการตัดสินคดีความและเรื่องเล่าเดี่ยวที่เกี่ยวข้องกับการแก้ปริศนา ในรายละเอียดดังต่อไปนี้

(2.1.1) เรื่องเล่าเดี่ยวที่เกี่ยวข้องกับการตัดสินคดีความ

เรื่องเล่าเดี่ยวที่เกี่ยวข้องกับการตัดสินคดีความเป็นเรื่องเล่าที่กล่าวถึงความขัดแย้งจนถึงขั้นฟ้องร้องและ มีการตัดสินความเพื่อยุติความขัดแย้งหรือตัดสินลงโทษ การกระทำความผิด พบในกฎหมายลัณนาโบราณประเภทธรรมศาสตร์ ประเภทธรรม ประเภทอาหาร ประเภทมังรายธรรมศาสตร์ ประเภทหัตถกัมมวินิจัยบาฬีการอมสมมุติราช และประเภทกฎหมาย

อย่างไรก็ตาม ถึงแม้ว่ากฎหมายลัณนาโบราณทั้ง 6 ประเภท จะมีส่วนเนื้อหาที่เป็นเรื่องเล่าเดี่ยวที่เกี่ยวข้องกับการตัดสินคดีความเหมือนกัน แต่ก็มีรูปแบบการเขียนที่แตกต่างกัน คือ กฎหมายลัณนาโบราณประเภทมังรายธรรมศาสตร์ ประเภทหัตถกัมมวินิจัยบาฬีการอมสมมุติราช และประเภทกฎหมาย มีรูปแบบการเขียนส่วนเนื้อหาที่เป็นเรื่องเล่าเดี่ยวที่เกี่ยวข้องกับการตัดสินคดีความแบบชอบธรรม ส่วนกฎหมายลัณนาโบราณประเภทธรรมศาสตร์และประเภทธรรมนั้น นอกจากจะมีส่วนเนื้อหาที่เป็นเรื่องเล่าเดี่ยวที่เกี่ยวข้องกับการตัดสินคดีความแบบชอบธรรมแล้วยังปรากฏเรื่องเล่าเดี่ยวที่เกี่ยวข้องกับการตัดสินคดีความแบบไม่ชอบธรรมอีกด้วย ขณะที่กฎหมายลัณนาโบราณประเภทอาหารมีรูปแบบการเขียนเป็นเรื่องเล่าเดี่ยวที่เกี่ยวข้องกับการตัดสินคดีความแบบเปรียบเทียบคดีความทางธรรมและคดีความทางโลกซึ่งไม่พบในกฎหมายประเภทอื่นเลย

ดังนั้น ส่วนเนื้อหาที่เป็นเรื่องเล่าเดี่ยวที่เกี่ยวข้องกับการตัดสินคดีความจึงสามารถแบ่งรูปแบบการเขียนออกได้เป็น 3 ประเภทได้แก่ 1) เรื่องเล่าเดี่ยวที่เกี่ยวข้อง

กับการตัดสินคดีความแบบชอบธรรม 2) เรื่องเล่าเดียวที่เกี่ยวข้องกับการตัดสินคดีความแบบไม่ชอบธรรม 3) เรื่องเล่าเดียวที่เกี่ยวข้องกับการตัดสินคดีความแบบเปรียบเทียบคดีความทางธรรมและคดีความทางโลก ดังนี้

(2.1.1.1) เรื่องเล่าเดียวที่เกี่ยวข้องกับการตัดสินคดีความแบบชอบธรรม

เรื่องเล่าเดียวที่เกี่ยวข้องกับการตัดสินคดีความแบบชอบธรรมเป็นเรื่องเล่าเกี่ยวกับการตัดสินคดีความที่ผู้ตัดสินได้ทำการตัดสินอย่างเที่ยงตรง ยุติธรรม เป็นไปตามหลักกฎหมาย มีความชอบธรรม ปรากฏในกฎหมายล้านนาโบราณประเภทธรรมศาสตร์ ประเภทมั่งรายธรรมศาสตร์ ประเภทธรรม ประเภทหัตถกัมมวินิจจัย บาฬีฎการอมสมมุติราช และประเภทกฎหมาย มีรูปแบบการเขียนที่มีองค์ประกอบทั้งสิ้น 6 ส่วน คือ 1) ส่วนนำเรื่อง 2) ส่วนความขัดแย้ง 3) ส่วนนำความไปฟ้องร้อง 4) ส่วนพิจารณาความและตัดสิน 5) ส่วนเหตุผล 6) ส่วนสรรเสริญ โดยมีองค์ประกอบหลักซึ่งเป็นส่วนที่ต้องปรากฏเสมอในโครงสร้างทุกรูปแบบของกฎหมายประเภทนี้ได้แก่ ส่วนนำเรื่อง ส่วนความขัดแย้ง ส่วนนำความไปฟ้องร้อง ส่วนพิจารณาความและตัดสิน และส่วนสรรเสริญ ส่วนองค์ประกอบเสริมซึ่งเป็นส่วนที่จะปรากฏหรือไม่ก็ได้ คือ ส่วนเหตุผล

ทั้งนี้เรื่องเล่าที่เกี่ยวข้องกับการตัดสินคดีความแบบชอบธรรมที่พบในกฎหมายล้านนาโบราณประเภทธรรมมีรูปแบบการเขียนที่มีองค์ประกอบเพิ่มขึ้นจากที่พบในกฎหมายประเภทอื่น คือ มีองค์ประกอบส่วนเกริ่นเรื่อง และส่วนคำสั่งสอนเพิ่มขึ้นมา ดังนั้น จึงมีรูปแบบการเขียนที่มีองค์ประกอบทั้งสิ้น 8 ส่วน โดยมีองค์ประกอบหลัก 5 ส่วน ได้แก่ ส่วนนำเรื่อง ส่วนความขัดแย้ง ส่วนนำความไปฟ้องร้อง ส่วนพิจารณาความและตัดสิน และส่วนสรรเสริญ ซึ่งเป็นส่วน ที่ต้องปรากฏเสมอในโครงสร้างทุกรูปแบบของกฎหมายประเภทนี้เช่นเดียวกับกฎหมายล้านนาโบราณประเภทธรรมศาสตร์ ประเภทมั่งรายธรรมศาสตร์ ประเภทหัตถกัมมวินิจจัยบาฬีฎการอมสมมุติราช และประเภทกฎหมาย ส่วนองค์ประกอบเสริมที่พบในกฎหมายล้านนาโบราณประเภทธรรมนั้นจะมีทั้งสิ้น 3 ส่วน ได้แก่ ส่วนเกริ่นเรื่อง ส่วนเหตุผล และส่วนคำสั่งสอน ซึ่งเป็นส่วนที่จะปรากฏหรือไม่ก็ได้ ทั้งนี้องค์ประกอบที่เพิ่มขึ้นมาของกฎหมายล้านนาโบราณประเภทธรรมแสดงให้เห็นถึงเนื้อหาที่มีไว้เพื่อเทศนาสั่งสอนหรือเป็นธรรมเทศนาตามที่ระบุไว้ในส่วนประณามพจน์ ทำให้ปรากฏองค์ประกอบส่วนคำสั่งสอนน้อยอยู่ด้วย ซึ่งไม่พบในกฎหมายล้านนาโบราณประเภทอื่น เพราะไม่ได้

มีไว้เพื่อเทศนาสั่งสอนเหมือนในกฎหมายลัทธินาโโบราณประเภทธรรม รวมถึงการที่
มีองค์ประกอบส่วนเกินเรื่องนั้นก็มิไว้เพื่อเป็นส่วนเชื่อมโยงให้เรื่องเล่าแต่ละเรื่อง
เชื่อมโยงกัน เพื่อให้การเทศนาเป็นไปอย่างต่อเนื่อง อันเป็นลักษณะของธรรมเทศนา
ที่มีการเล่าเรื่องยาวต่อเนื่องกันไป จึงปรากฏองค์ประกอบส่วนนี้ในรูปแบบการเขียน
เรื่องเล่าในกฎหมายลัทธินาโโบราณประเภทธรรมด้วย ตัวอย่าง

...เมื่อนั้นโชตราชหันมุลลกันท์ไตรกุมมารได้ 16 ปี พญาอุษากิเสกนำมุลลกันท์
ไตรกุมมารี หื้อเป็นเมียแก่เจ้ามุลลกันท์ไตรแล้ว ตั้งราชกุมมารไว้ในที่เป็นราชบุตรหัน
และ อปรภาเวกายหน้าแต่นั้นบันทนเท่าไยยังมีพ่อค้า 4 ร้อยคน ลักของกันคือว่าลัก
ดอกเทศ 3 อัน อันเป็นของค่าของเขาเสียพุน้อยดวง เจ้าของบ่ยอมก็พากันไปหื้อเจ้า
ราชบุตรได้ดูเจ้าราชบุตรรู้เหตุทั้งมวญแจ้งแล้ว...เจ้าราชบุตรตัดว่าหื้อผู้ลักใช้คอบเท่า
เป็นเบี้ยหมื่น 1 เหตุว่าเมื่อซื้อมาถูกแต่ มาขายในประเทศที่แพงผู้ลักก็ลักที่ขายแพง
ดั่งอัน ส่วนอันว่าเจ้าของจักได้นั้นจึงหื้อมันใช้ประเทศที่แพงแล เจ้าราชบุตรตัดค่าแต่ง
ฉนั้นก็เป็นสุดคติกมนะแท้และ เจ้าราชบุตรก็จกกับด้วยเสนาอำมาตย์นักปราชย์บโรหิต
ทั้งหลายว่าฉนั้น ลักของในประเทศผู้มาขายที่แพงหื้อใหม่ตามที่มันลักในประเทศที่
แพงมาขายที่ถูกก็หื้อตามที่ลักนั้นชอบและ...

(ธรรมมุลลกันท์ไตร ฉบับวัดผาแบ่ง, หน้า 43 - 44)

อนึ่ง เรื่องเล่าที่มีการตัดสินอย่างชอบธรรมนี้อาจมีการฟ้องร้องและตัดสิน
มากกว่า 1 ครั้งก็ได้ หากมีการฟ้องร้องและตัดสินมากกว่า 1 ครั้ง จะมีรูปแบบการ
เขียนที่มีองค์ประกอบส่วนนำความไปฟ้องร้อง และส่วนพิจารณาความและตัดสินที่
ปรากฏเพิ่มขึ้นมาเท่านั้น ขณะที่องค์ประกอบอื่นจะยังปรากฏเหมือนเดิม

(2.1.1.2) เรื่องเล่าเดียวที่เกี่ยวกับการตัดสินคดีความแบบไม่ชอบธรรม

เรื่องเล่าเดียวที่เกี่ยวกับการตัดสินคดีความแบบไม่ชอบธรรมเป็นเรื่อง
เล่าเกี่ยวกับการตัดสินคดีความที่ผู้ตัดสินได้ทำการตัดสินอย่างไม่ยุติธรรม ไม่เป็นไป
ตามหลักกฎหมาย ไม่มีความชอบธรรม พบในกฎหมายลัทธินาโโบราณประเภท
ธรรมศาสตร์และประเภทธรรม

เรื่องเล่าเดียวที่เกี่ยวกับการตัดสินคดีความแบบไม่ชอบธรรมใน
กฎหมายลัทธินาโโบราณประเภทธรรมศาสตร์มีรูปแบบการเขียนที่มีองค์ประกอบ
จำนวนทั้งสิ้น 10 ส่วน ประกอบด้วยรูปแบบการเขียนของเรื่องเล่าที่เกี่ยวกับการ
ตัดสินคดีความแบบชอบธรรมที่มีองค์ประกอบทั้งสิ้น 6 ส่วน ได้แก่ 1) ส่วนนำเรื่อง

2) ส่วนความขัดแย้ง 3) ส่วนนำความไปฟ้องร้อง 4) ส่วนพิจารณาความและตัดสิน
5) ส่วนเหตุผล และ 6) ส่วนสรรเสริญ ตามด้วยองค์ประกอบเพิ่มเติมในส่วนท้ายเรื่อง
ซึ่งเป็นรูปแบบการเขียนเฉพาะของเรื่องเล่าที่เกี่ยวข้องกับการตัดสินคดีความ
แบบไม่ชอบธรรมอีก 4 ส่วนซึ่งเป็นองค์ประกอบหลักซึ่งเป็นส่วนที่ต้องปรากฏเสมอ
ทั้งสิ้น ได้แก่ 1) ส่วนเหตุการณ์หลังการตัดสิน 2) ส่วนผู้ตัดสินและผู้เกี่ยวข้อง
ได้รับผลกระทบ 3) ส่วนผู้ตัดสินและผู้เกี่ยวข้องสำนึกผิดและขอให้แก้ไขคำตัดสิน
ให้ถูกต้อง 4) ส่วนคำสั่งสอน

ขณะที่เรื่องเล่าเดียวที่เกี่ยวข้องกับการตัดสินคดีความแบบไม่ชอบธรรม
ในกฎหมายลัทธิโบราณประเภทธรรมมีรูปแบบการเขียนที่มีองค์ประกอบเพิ่มขึ้น
ต่างจากที่พบในกฎหมายลัทธิโบราณประเภทธรรมศาสตร์ คือ มีองค์ประกอบ
ส่วนเกริ่นเรื่องเพิ่มขึ้นมา ดังนั้น จึงมีรูปแบบการเขียนที่มีองค์ประกอบทั้งสิ้น 11 ส่วน
ได้แก่ 1) ส่วนเกริ่นเรื่อง 2) ส่วนนำเรื่อง 3) ส่วนความขัดแย้ง 4) ส่วนนำความไป
ฟ้องร้อง 5) ส่วนพิจารณาความและตัดสิน 6) ส่วนเหตุผล และ 7) ส่วนสรรเสริญ
8) ส่วนเหตุการณ์หลังการตัดสิน 9) ส่วนผู้ตัดสินและผู้เกี่ยวข้องได้รับผลกระทบ
10) ส่วนผู้ตัดสินและผู้เกี่ยวข้องสำนึกผิดและขอให้แก้ไขคำตัดสินให้ถูกต้อง
11) ส่วนคำสั่งสอน ตัวอย่างรายละเอียดองค์ประกอบหลัก 4 ส่วนที่ปรากฏเฉพาะ
ในรูปแบบการเขียนของเรื่องเล่าที่มีการตัดสินอย่างไม่ชอบธรรม ดังนี้

...เมื่อนั้นเทวดาอันอยู่ในที่พิจารณาคำไต่ยื่นเสนาทั้งหลายตัดคำอันบ่ชอบจึงว่า
เสนาผู้ตัดคำบ่ชอบ...เทวดาก็ทอดถ่านไฟแดงเกาะปากเสนา ผู้ใดถ้อยตัดคำนั้นแล้ว...
เป็นอันลำบากมากนักลูกเมียเขาก็เอาเมื่อสู่เรือนหื้อกินชาน้ำโภชนาอาหาร ก็ลวดแผ่
เป็นหินเป็นทราย ในปากเขาก็เน่า 7 วัน 7 คืน กินเข้าบได้เป็นทุกขะเวทนาหนัก
คนทั้งหลายก็เมื่อบอกแก่พญาและ พญาว่าลodayเขาตัดคำบ่ชอบลodayผิดเสียบ่อย่าชะ
และว่าอัน พญาที่ชุมนุมมายังเสนาทั้งหลาย ช้าพร้อมกัน พิจารณาคำอันนั้นเล่า...เทวดา
ก็ช้าเคียดก็ทอดถ่านไฟแดงตกละปากพญาเล่า กินเข้าบได้ 7 วัน 7 คืน เหตุอันพญา
ตัดคำ บ่พร้อม เสนาตัดคำบ่ชอบ ตัดคำฉนั้นบ่พึงใจเทวดาจึงสำแดงถ่านไฟลงเคาะ
ปากเขาเพื่ออันและ เมื่อนั้นยังมีคนในเมืองผู้ใดผู้หนึ่งจักอาจสามารถตัดคำได้ พญา
ก็ลำบากมากแล้วจึงไปไหว้เจ้าฤษี กล่าวกิจจะทั้งมวญอันเขาผิดกันนั้น... เจ้าฤษี
ก็จะทั้งมวญแล้วที่แล้วผู้มีปัญญาพึงพิจารณาพญามูลลกันที่ไตร กล่าวตำนานอันนั้น

แก่เสนาอำมาตย์ราชะปโรหิตที่อพยพแล้ว ก็สั่งสอนเสนา อำมาตย์ทั้งหลาย อันเป็นเจ้า
เป็นขุนเป็นจ่าอันมีอาญา ... มหามูลลกัณท์ไตรเอกะราชะมุนีกล่าวตำนานอันอันพญา
กับทั้งเสนาอำมาตย์ตัดคำชอบนั้นก็แล้วเท่านั้นก่อนและ...

(ธรรมมูลลกัณท์ไตร ฉบับวัดผาบ่อง, หน้า 62 – 64)

(2.1.1.3) เรื่องเล่าเดี่ยวที่เกี่ยวกับการตัดสินคดีความแบบเปรียบเทียบ
คดีความทางธรรมและคดีความทางโลก

เรื่องเล่าเดี่ยวที่เกี่ยวกับการตัดสินคดีความแบบเปรียบเทียบคดีความทาง
ธรรมและคดีความทางโลกเป็นเรื่องเล่าที่ในเรื่องหนึ่งจะแบ่งเนื้อหาออกเป็น 2 ส่วน
คือ ส่วนแรกเป็นคดีความเกี่ยวกับการลักขโมยของพระสงฆ์หรือ คดีความทางธรรม
เป็นความผิดทางพระวินัยของพระพุทธศาสนา ผู้ตัดสินเป็นพระสงฆ์ชั้นผู้ใหญ่
คำตัดสินและบทลงโทษก็จะเป็นไปตามหลักของสงฆ์ ส่วนหลังเป็นส่วนที่เป็นคดีความ
เกี่ยวกับการลักขโมยของฆราวาส หรือคดีความทางโลก ผู้ตัดสินจะเป็นผู้มีอำนาจใน
การใช้กฎหมาย คำตัดสินและบทลงโทษก็จะเป็นไปตามหลักของฆราวาสหรือตาม
กฎหมายบ้านเมืองนั่นเอง

รูปแบบการเขียนในเรื่องเล่าเดี่ยวส่วนที่เกี่ยวกับคดีความทางธรรมมี
องค์ประกอบทั้งสิ้น 7 ส่วน ได้แก่ 1) ส่วนขึ้นต้น 2) ส่วนนำเรื่อง 3) ส่วนความขัดแย้ง
4) ส่วนนำความไปฟ้องร้อง 5) ส่วนพิจารณาความและตัดสิน 6) ส่วนเหตุผล
หรือสรุป และ 7) ส่วนปิดท้าย และเรื่องเล่าเดี่ยวส่วนที่เกี่ยวกับคดีความทางโลก
มีองค์ประกอบทั้งสิ้น 7 ส่วนเช่นเดียวกัน ได้แก่ 1) ส่วนขึ้นต้น 2) ส่วนนำเรื่อง
3) ส่วนความขัดแย้ง 4) ส่วนนำความไปฟ้องร้อง 5) ส่วนพิจารณาความและตัดสิน
6) ส่วนเหตุผลหรือสรุป และ 7) ส่วนปิดท้าย ดังนั้น ในเรื่องเล่าที่เกี่ยวกับการ
ตัดสินคดีความแบบเปรียบเทียบคดีความทางธรรมและคดีความทางโลกหนึ่งเรื่อง
จึงปรากฏองค์ประกอบทั้งสิ้น 14 ส่วนนั่นเอง

(2.1.2) เรื่องเล่าเดี่ยวที่เกี่ยวกับการแก้ปริศนา

เรื่องเล่าเดี่ยวที่เกี่ยวกับการแก้ปริศนาเป็นเรื่องเล่าที่กล่าวถึงการตัดสิน
แก้ไขปริศนาหรือข้อสงสัยที่เป็นข้อพิพาทในเรื่อง ทั้งนี้เรื่องเล่าเดี่ยวที่เกี่ยวกับการตัดสิน
คดีความแตกต่างจากเรื่องเล่าเดี่ยวที่เกี่ยวกับการแก้ปริศนา คือ เรื่องเล่าเดี่ยว
ที่เกี่ยวกับการตัดสินคดีความจะเป็นเรื่องเล่าที่กล่าวถึงความขัดแย้งจนถึงขั้น
ฟ้องร้องและมีการตัดสินความเพื่อยุติความขัดแย้งหรือตัดสินลงโทษการกระทำ

ความผิด ขณะที่เรื่องเล่าเดี่ยวที่เกี่ยวข้องกับการแก้ปรีศนานั้นเป็นเรื่องเล่าที่ไม่ได้กล่าวถึง ความขัดแย้งจนถึงขั้นฟ้องร้องให้มีการตัดสินความแต่เป็นเรื่องเล่าที่กล่าวถึงการตั้งปรีศนาขึ้นมาเพื่อให้อีกฝ่ายหาทางแก้ปรีศนานั้นโดยการที่จะแก้ปรีศนาได้นั้นต้องอาศัยสติปัญญาและไหวพริบของผู้แก้ปรีศนา

เรื่องเล่าเดี่ยวที่เกี่ยวข้องกับการแก้ปรีศนาพบในกฎหมายล้านนาโบราณประเภทธรรมเท่านั้น โดยมีรูปแบบการเขียนที่แตกต่างไปจากเรื่องเล่าที่เกี่ยวข้องกับการตัดสินคดีความโดยสิ้นเชิง เรื่องเล่าเป็นการแก้ปรีศนานี้เป็นเรื่องเล่าที่ไม่ได้มีความขัดแย้งจนถึงขั้นต้องฟ้องร้องให้มีการตัดสิน แต่เป็นเรื่องเล่าที่เกิดความยุ่งยากเป็นการตั้งปรีศนาขึ้นมาเพื่อให้อีกฝ่ายหาทางแก้ปรีศนาโดยอาศัยสติปัญญาและไหวพริบของผู้แก้ปรีศนา

รูปแบบการเขียนของเรื่องเล่าเดี่ยวที่เกี่ยวข้องกับการแก้ปรีศนามีองค์ประกอบทั้งสิ้น 12 ส่วน ได้แก่ 1) ส่วนเกริ่นเรื่อง 2) ส่วนนำเรื่อง 3) ส่วนตั้งปรีศนา 4) ส่วนส่งคนไปทนายปรีศนา 5) ส่วนประชุมหาทางแก้ปรีศนา 6) ส่วนหาผู้มาแก้ปรีศนา 7) ส่วนแก้ปรีศนา 8) ส่วนเหตุผล 9) ส่วนคำสั่งสอน 10) ส่วนสรรเสริญ 11) ส่วนคนทนาย ปรีศนาเดินทางกลับ 12) ส่วนปัญหายุติ องค์ประกอบหลักที่ต้องปรากฏเสมอมี 9 ส่วน ได้แก่ 1) ส่วนนำเรื่อง 2) ส่วนตั้งปรีศนา 3) ส่วนส่งคนไปทนายปรีศนา 4) ส่วนประชุมหาทางแก้ปรีศนา 5) ส่วนหาผู้มาแก้ปรีศนา 6) ส่วนแก้ปรีศนา 7) ส่วนสรรเสริญ 8) ส่วนคนทนายปรีศนาเดินทางกลับ 9) ส่วนปัญหายุติ และมีองค์ประกอบเสริมซึ่งเป็นส่วนที่จะปรากฏหรือไม่ก็ได้จำนวนทั้งสิ้น 3 ส่วน ได้แก่ 1) ส่วนเกริ่นเรื่อง 2) ส่วนเหตุผล 3) ส่วนคำสั่งสอน ตัวอย่าง

...อยู่บ้านเท่าใดนางทั้ง 2 ก็ประสูติลูก นางผู้เป็นเมียน้อยพญานั้นได้ลูกชื่อว่ามุลลกันท์ไตรกุมมาร และนางเมียน้อยอุปราชก็ได้ลูกยิ่งผู้ 1 ชื่อว่ามุลลกันท์ไตรกุมารี่...กุมมารใหญ่ขึ้นมาได้ 6 ปีส่วนพญาเวสาลีก็ใช้หื้อไปเอาไขนกตัว 1 ชื่อว่า เวสาลีสะกุดเฝ้าอันอยู่ในฝั่งสมุทรนั้นมาเป็นปัญหาเสีย พญาพาลาหารนครและคนใช้มารอดแล้วถวายแก้พญาบอกชาวसानซุอันว่าดังนี้ ยังไขนกฝูงนี้ปั้นแก้กุมารี่ทั้ง 3 อันเป็นลูกยิ่งพระราชเจ้าและคนและลิบห้าเพื่อ ผิบันไดอันทุเลียงและขอบแท้ดังอัน ทูจักบูชาค่าแสน 1 หื้อเป็นส่วยไร่ซุปี ผิบขอบทูกจกเอาค่าแสน 1 มาเป็นส่วยไร่ซุปีแก้ทุชะและว่าอันไซตราชไดยันคำอันนั้นในวันลุนจิงซุมหม่มุเสนาอำมาตย์มาพิจารณาดู เขาก็บ่อจากจักบันได้สักคน...วันลุนพญาภิไศว์รู้ปัญญาแห่งมุลลกันท์ไตรกุมมารพญาจึงถามว่า

ดูรากุมมาร... เจ้าราชกุมมารบอกไขแล้วก็อวยหน้าจากับด้วยราชทูตพาญาเจ้า
ชาวเวาลี...เจ้ากุมมารก็รักคนใช้ไว้ ทูตตาทั้งหลายก็ขอใ้ๆ ลวดวางทูตตานทูตตาหื้อ
เมื่อเจ้าก็รับเอา นายเมืองผู้เคล้าบไว้วางใจ เมื่อคนใช้เมื่อรอดแล้วก็เมือกกล่าวแก่พญา
เวาลีซุอัน พญาเวาลีรู้เหตุอันนั้นแล้ว ก็แต่งคำแสน 1 จักเป็นส่วน ไร่ตามคำกตिका
อันได้อันนั้นและ ก็แต่งคำนอกนั้นหมื่นคำ ปลายพินคำนั้นมาหื้อมาจ้าง พญาเจ้าราช
กุมมาร...

ธรรมมูลกัณฑ์ไตร ฉบับวัดผาบัง, หน้า 41 - 43)

(2.2) เรื่องเล่าซ้อน

เรื่องเล่าซ้อนเป็นเรื่องเล่าที่มีลักษณะเป็นเรื่องเล่าซ้อนเรื่องเล่า คือ การนำ
เรื่องเล่าเรื่องหนึ่งมาเล่าซ้อนในเรื่องเล่าอีกเรื่องหนึ่ง เรื่องเล่าซ้อนเป็นรูปแบบการเขียน
ของเรื่องเล่าอีกรูปแบบหนึ่งที่พบในกฎหมายล้านนาโบราณประเภทธรรมศาสตร์
ประเภทธรรม และประเภทอาหาร

เรื่องเล่าซ้อนที่พบในกฎหมายล้านนาโบราณประเภทธรรมศาสตร์และธรรม
นั้นพบว่า มีรูปแบบการเขียนที่ประกอบด้วยรูปแบบการเขียนของเรื่องเล่าเดี่ยว 2 เรื่อง
มาประกอบกัน โดยเรื่องหนึ่งจะเป็นเรื่องเล่าหลัก อีกเรื่องหนึ่งเป็นเรื่องเล่าที่มาเล่า
ซ้อนหรือแทรกอยู่ในเรื่องเล่าหลัก มักปรากฏเรื่องเล่าที่มาเล่าซ้อนในองค์ประกอบ
ส่วนพิจารณาและตัดสินคดีความ หรือในองค์ประกอบส่วนเหตุผล เพื่อช่วยในการ
ขยายความเรื่องเล่าหลักในส่วนพิจารณาและตัดสินคดีความหรือส่วนเหตุผล ทั้งนี้เรื่อง
เล่าที่เป็นเรื่องเล่าหลักและเรื่องเล่าซ้อนนั้นอาจจะเป็นเรื่องเล่าที่เกี่ยวข้องกับการ
ตัดสินคดีความหรืออาจจะเป็นเรื่องเล่าที่เป็นการแก้ปริศนาก็ได้

ขณะที่เรื่องเล่าซ้อนที่พบในกฎหมายล้านนาโบราณประเภทอาหารนั้นไม่ได้
เป็นการเล่าเรื่องซ้อนเพื่อให้เรื่องเล่าเรื่องหนึ่งไปขยายความในเรื่องเล่าหลัก แต่
เป็นการเล่าเรื่องซ้อนเพื่อกล่าวถึงเรื่องเล่าที่มีเรื่องราวและการตัดสินลักษณะเดียวกัน
โดยเรื่องเล่าซ้อนที่พบในกฎหมายล้านนาโบราณประเภทอาหารนี้จะปรากฏในส่วน
พิจารณาและตัดสินคดีความทั้งในคดีความทางธรรมและคดีความทางโลก โดยมีส่วน
ขึ้นต้นและส่วนปิดท้ายที่บอกถึงการเป็นเรื่องเล่าส่วนของพระสงฆ์หรือพระวราสวรมกัน

3) ส่วนท้าย

ส่วนท้ายหรือส่วนลงท้ายเป็นจารีตนิยมทางวรรณกรรมชนิดหนึ่งเช่นเดียวกับส่วนประณามพจน์ จากการศึกษาพบว่าส่วนท้ายปรากฏในเอกสารกฎหมายล้านนาโบราณประเภทมั่งรายศาสตร์ ประเภทธรรมศาสตร์ และประเภทธรรม ขณะที่เอกสารกฎหมายล้านนาโบราณประเภทอื่นนั้นไม่พบส่วนท้าย สันนิษฐานว่าต้นฉบับคงจะชำรุดเสียหายทำให้โบราณส่วนท้ายขาดหายไป จึงไม่พบส่วนท้ายดังกล่าว

รูปแบบการเขียนในส่วนท้ายของกฎหมายล้านนาโบราณมี 8 รูปแบบ ได้แก่ (3.1) การกล่าวจบ (3.2) การบอกวันเวลาที่คัดลอก (3.3) การบอกจุดประสงค์ในการคัดลอก (3.4) การบอกสถานที่คัดลอก (3.5) การบอกชื่อผู้คัดลอก (3.6) การกล่าวออกตัวของผู้คัดลอก (3.7) การบอกที่มาของเอกสารที่คัดลอก (3.8) การกล่าวถึงลำดับการครองราชย์ ดังนี้

(3.1) การกล่าวจบ

การกล่าวจบเป็นบอกให้ทราบว่าจะเนื้อหาของเอกสารกฎหมายแล้ว ส่วนท้ายรูปแบบนี้ปรากฏในกฎหมายล้านนาโบราณประเภทมั่งรายศาสตร์และประเภทธรรม ทั้งนี้กฎหมายล้านนาโบราณประเภทธรรมพบการปรากฏส่วนท้ายรูปแบบนี้ในทุกผูก ซึ่งเป็นการบอกให้ผู้อ่านได้ทราบว่าเป็นการจบเนื้อหาของแต่ละผูกแล้ว ตัวอย่าง

...สังวรณา มุลลกัณท์ไตร ผูกถ้วน 2 ก็สมเสร็จเสด็จบัวรมญควรกละเท่านั้นก่อนและ...
(ธรรมมุลลกัณท์ไตร ฉบับวัดผาบ่อง, ผูกที่ 2, หน้า 34)

(3.2) การบอกวันเวลาที่คัดลอก

ส่วนท้ายรูปแบบนี้บอกถึงวัน เวลา ที่คัดลอก ปรากฏในกฎหมายล้านนาโบราณประเภทมั่งรายศาสตร์ ประเภทธรรมศาสตร์ และประเภทธรรม ทั้งนี้กฎหมายล้านนาโบราณประเภทธรรมพบการปรากฏส่วนท้ายรูปแบบนี้ในทุกผูก ตัวอย่าง

...จุลศักราชได้ 1187 ตัวปีดับแล้ว เดือน 11 ออก 3 ค่ำ พร้าได้วันจันทร์โดยกตเม็ดเสร็จแล้ว ยามแกลขึ้นสู่เที่ยงวันนี้และ...
(ธรรมมุลลกัณท์ไตร ฉบับวัดผาบ่อง, ผูกที่ 2, หน้า 34)

(3.3) การบอกจุดประสงค์ในการคัดลอก

ส่วนท้ายรูปแบบนี้บอกถึงวัตถุประสงค์ในการคัดลอกในหน้าลานสุดท้าย โดยมักเป็นของผู้จารโบราณ ปรากฏในกฎหมายล้านนาโบราณประเภทมั่งรายศาสตร์

ประเภทธรรมศาสตร์ และประเภทธรรม ทั้งนี้กฎหมายลัทธินาโบราณประเภทธรรม
พบการปรากฏส่วนทำยรูปแบบนี้เฉพาะในผู้กสุตท้ายเท่านั้น ตัวอย่าง

...มูลลัทธิที่ไตรภวอันนี้ อาจารย์เจ้ากล่าวสืบกันมาแต่ปฐมกับป้อนนี้ไว้เพื่อ
หือเป็นไมได้ที่เทียมแกโลกทั้งมวญติหลิมากันวันนั้นและ...

(ธรรมมูลลัทธิไตร ฉบับวัดผาบ่อง, ผู้กที่ 1, หน้า 16)

(3.4) การบอกสถานที่คัดลอก

ส่วนทำยรูปแบบนี้บอกถึงสถานที่คัดลอก ปรากฏในกฎหมายลัทธินาโบราณ
ประเภทธรรมเท่านั้นโดยปรากฏส่วนทำยรูปแบบนี้เฉพาะในผู้กที่ 1 เท่านั้น ตัวอย่าง

...ข้าสร้างเขียนเขียนปางเมื่อคฤตตรามวัดบ้านทอริมบึงแห่งห้องเหนือหัวเวียง
เตนะติสา นพบุรีเชียงใหมวันนั้นแหล่.

(ธรรมมูลลัทธิไตร ฉบับวัดผาบ่อง, ผู้กที่ 1, หน้า 16)

(3.5) การบอกชื่อผู้คัดลอก

ส่วนทำยรูปแบบนี้บอกถึงชื่อผู้คัดลอกเอกสารโบราณ ปรากฏในกฎหมายลั
ทธินาโบราณประเภทม้งรายศาสตร์เท่านั้น ตัวอย่าง

...ข้ากเจ้านายแก้ว นิมุครได้คัดจากต้นฉบับเดิมของอาจารย์ได้คัดสืบกันมาแล...

(ม้งรายศาสตร์ ฉบับนอตอง, หน้า 67)

(3.6) การกล่าวออกตัวของผู้คัดลอก

การกล่าวออกตัวของผู้คัดลอกเป็นการแสดงความอ่อนน้อมและถ่อมตัวเอง
ของผู้คัดลอกที่ออกตัวแก่ผู้อ่านว่า อาจคัดลอกได้ไม่ดี ขอให้ผู้อ่านแล้วพิจารณาให้
ส่วนทำยรูปแบบนี้ปรากฏในกฎหมายลัทธินาโบราณประเภทธรรมศาสตร์เท่านั้น
ตัวอย่าง

...พิจารณาไฟเทอะ แถมประยาแท้แล หนังสือคลองแล ขยรหลายมือแล ค่อย
พิจารณาเทอะ ผู้ข้างผู้บ่ข้างค้ขยรด้วยกันแลนายเหย...

(ธรรมศาสตร์ราชกือนา ฉบับวัดหัวข่วง, หน้า 52)

(3.7) การบอกที่มาของเอกสารที่คัดลอก

ส่วนท้ายรูปแบบนี้บอกถึงที่มาของเอกสารที่คัดลอก ในที่นี้คือต้นฉบับเดิมที่นำมาคัดลอก ส่วนท้ายรูปแบบนี้ปรากฏในกฎหมายล้านนาโบราณประเภทมังรายศาสตร์เท่านั้น ตัวอย่าง

...มังรายศาสตร์ฉบับนี้ หมีรกว่านทุ่งยุงเขียรสืบเอาต่อภยาแสนหลวงจำในผู้เป็นราชทูตในเมืองโยธียากับพระยายสลิ ไพร่ คือ พระยาหล่มนั้นแล...

(มังรายศาสตร์ ฉบับนอตอง, หน้า 67)

(3.8) การกล่าวถึงลำดับการครองราชย์

ส่วนท้ายรูปแบบนี้บอกถึงลำดับการครองราชย์ ซึ่งเกี่ยวข้องกับพระมหากษัตริย์โดยตรง ส่วนท้ายรูปแบบนี้ปรากฏในกฎหมายล้านนาโบราณประเภทมังรายศาสตร์เท่านั้น ดังนี้

...ตั้งแต่พระยามังลายเป็นพระยาได้ 20 ปี มังครามเป็นพระยาได้ 15 ปี แสนพูเป็นพระยาได้ 7 ปี คำฟูเป็นพระยาได้ 15 ปี ผาญเป็นภยาได้ 20 ปี กีนาเปนพระยาได้ 24 ปี แสนเมืองมาเปนพระยาได้ 12 ปี...พ่อตายกับเมื่อส่งสะกานพ่อตนชาวเชียงใหม่กับ ฟั้นลวดบ่หีมา แสนญีมะโนกับหมีร่าบ้าน เอาพระยาแม่กุกามกินเมืองได้ 7 ปี ม่านมาเอาเลยเสียเมืองเชียงใหม่ เมื่อปีเบิกสะง้า เดือน 7 ยามกองงายมั่งทราได้เมืองแล้ว ไว้ให้พระยาแม่กุกินเมืองแทนดังเก่าได้ 7 ปี...

(มังรายศาสตร์ ฉบับนอตอง, หน้า 67)

สรุปผลการศึกษา

จากการศึกษาจะเห็นได้ว่า กฎหมายล้านนาโบราณมีรูปแบบการเขียนแบ่งเป็น 3 ส่วน คือ ส่วนต้น ส่วนเนื้อหา และส่วนท้าย ส่วนต้นและส่วนท้ายนั้นเป็นจารัตินิยมในวรรณกรรมล้านนาที่พบเห็นได้โดยทั่วไป อย่างไรก็ตาม รูปแบบการเขียนในกฎหมายล้านนามีลักษณะเฉพาะ คือ มีการกล่าวถึงพระยามังรายในส่วนต้นและส่วนท้าย ในกฎหมายล้านนาโบราณประเภทมังรายศาสตร์ เพื่อเป็นการยกย่องและกล่าวอ้างเพื่อความศักดิ์สิทธิ์ของกฎหมาย สอดคล้องกับชื่อกฎหมาย คือ มังรายศาสตร์ นอกจากนี้ยังมีการกล่าวถึงพระพุทธศาสนาในกฎหมายล้านนาโบราณประเภทธรรม แสดงให้เห็นว่า

แม้จะเป็นเอกสารประเภทกฎหมาย แต่ก็ยังมีส่วนเกี่ยวข้องกับพุทธศาสนาด้วย อีกทั้งยังเป็นการสร้างความศักดิ์สิทธิ์ให้กับกฎหมายอีกด้วย

ส่วนเนื้อหานั้นพบว่ารูปแบบการเขียนมีทั้งแบบที่เป็นบทบัญญัติทางกฎหมายและแบบที่เป็นเรื่องเล่าโดยกฎหมายลัทธิโบราณประเภทมั่งรายศาสตร์และประเพณีหนังสืออนุโลมญาณกฎหมายโบราณปรากฏแต่ส่วนเนื้อหาที่เป็นบทบัญญัติทางกฎหมายเท่านั้น ส่วนกฎหมายลัทธิโบราณประเภทธรรมและประเภทอาหารปรากฏเฉพาะส่วนที่เป็นเรื่องเล่าเท่านั้น ขณะที่กฎหมายลัทธิโบราณประเภทธรรมศาสตร์ประเภทมั่งรายธรรมศาสตร์ ประเภทหัตถกรรมวินิจัยบาฬีการอมสมมุติราช และประเภทกฎหมายปรากฏทั้งแบบที่เป็นบทบัญญัติทางกฎหมายและแบบที่เป็นเรื่องเล่าปะปนกัน

ดังนั้น จะเห็นได้ว่าส่วนเนื้อหาของกฎหมายลัทธิโบราณมีรูปแบบการเขียน 2 ลักษณะที่แตกต่างกัน คือ ส่วนเนื้อหาที่มีรูปแบบการเขียนเป็นบทบัญญัติทางกฎหมายและส่วนเนื้อหาที่มีรูปแบบการเขียนเป็นเรื่องเล่า

กฎหมายลัทธิโบราณที่เนื้อหาที่มีรูปแบบการเขียนเป็นบทบัญญัติทางกฎหมายนั้นพบว่า สามารถจัดได้เป็น 2 ประเภท คือ ส่วนเนื้อหาที่เป็นบทบัญญัติทางกฎหมายเพียงอย่างเดียว และส่วนเนื้อหาที่เป็นบทบัญญัติทางกฎหมายเปรียบเทียบกับคติความทางโลกและคติความทางธรรม บทบัญญัติทางกฎหมายเพียงอย่างเดียวนั้นสามารถจัดได้เป็น 3 ประเภทซึ่งมีรูปแบบการเขียนแตกต่างกันไป ได้แก่ บทบัญญัติทางกฎหมายประเภทคำตัดสิน บทบัญญัติทางกฎหมายประเภทอธิบายขยายความ และบทบัญญัติทางกฎหมายประเภทคำสั่งสอนผู้ปกครองหรือผู้ตัดสิน

ส่วนบทบัญญัติทางกฎหมายเปรียบเทียบกับคติความทางโลกและคติความทางธรรมนั้น เป็นข้อกฎหมายในการตัดสินคติความทางโลกหรือตัดสินของฆราวาสจากนั้นเปรียบเทียบกับคำตัดสินคติความทางธรรมในการตัดสินพระสงฆ์ ซึ่งอ้างอิงคำตัดสินของพระพุทธเจ้าหรือพระสงฆ์ชั้นผู้ใหญ่

ส่วนเนื้อหาที่เป็นบทบัญญัติทางกฎหมายเพียงอย่างเดียว นั้นปรากฏในกฎหมายลัทธิโบราณประเภทมั่งรายศาสตร์ ธรรมศาสตร์ มั่งรายธรรมศาสตร์ และหนังสืออนุโลมญาณกฎหมายโบราณ ส่วนกฎหมายลัทธิโบราณประเภทหัตถกรรมวินิจัยบาฬีการอมสมมุติราช และประเภทกฎหมายนั้น นอกจากจะปรากฏส่วนเนื้อหาที่เป็นบทบัญญัติทางกฎหมายเพียงอย่างเดียวแล้ว ยังพบส่วนเนื้อหาที่เป็นบทบัญญัติทางกฎหมายเปรียบเทียบกับคติความทางโลกและคติความทางธรรมด้วย

กฎหมายลัทธินาโบริดที่มีส่วนเนื้อหาที่มีรูปแบบการเขียนเป็นเรื่องเล่ามีเนื้อหาเป็นเรื่องเล่าที่เกี่ยวข้องกับการตัดสินคดีความหรือข้อพิพาทลักษณะต่างๆ ปรากฏในกฎหมายลัทธินาโบริดประเภทธรรมศาสตร์ ประเภทธรรม ประเภทอาหาร ประเภทมังรายธรรมศาสตร์ ประเภทหัตถกรรมวินิจฉัยบาฬีการอมสมมุติราช และประเภทกฎหมาย สามารถแบ่งรูปแบบการเขียนได้เป็น 2 ประเภทย่อย ได้แก่ เรื่องเล่าเดี่ยว และเรื่องเล่าซ้อน

เรื่องเล่าเดี่ยวสามารถแบ่งรูปแบบการเขียนได้เป็น 2 ลักษณะ ได้แก่ เรื่องเล่าเดี่ยวที่เกี่ยวข้องกับการตัดสินคดีความและเรื่องเล่าเดี่ยวที่เกี่ยวข้องกับการแก้ปริศนา เรื่องเล่าเดี่ยวที่เกี่ยวข้องกับการตัดสินคดีความมีรูปแบบการเขียนที่แตกต่างกันไปในกฎหมายแต่ละประเภท โดยกฎหมายลัทธินาโบริดประเภทมังรายธรรมศาสตร์ ประเภทหัตถกรรมวินิจฉัยบาฬีการอมสมมุติราช และประเภทกฎหมาย ปรากฏเรื่องเล่าที่เกี่ยวข้องกับการตัดสินคดีความแบบชอบธรรมเท่านั้น

ขณะที่กฎหมายลัทธินาโบริดประเภทธรรมศาสตร์และประเภทธรรมปรากฏทั้งเรื่องเล่าที่เกี่ยวข้องกับการตัดสินคดีความแบบชอบธรรมและยังพบส่วนเนื้อหาที่เป็นเรื่องเล่าที่เกี่ยวข้องกับการตัดสินคดีความแบบไม่ชอบธรรมด้วย สาเหตุที่ไม่พบเรื่องเล่าที่เกี่ยวข้องกับการตัดสินคดีความแบบไม่ชอบธรรมในกฎหมายลัทธินาโบริดประเภทมังรายธรรมศาสตร์ หัตถกรรมวินิจฉัยบาฬีการอมสมมุติราช และประเภทกฎหมาย อาจเนื่องมาจากความชำรุดของเอกสารโบราณทำให้ปริมาณเนื้อหากฎหมายที่พบมีจำนวนน้อยจึงไม่ปรากฏส่วนเนื้อหาที่เป็นเรื่องเล่าส่วนนี้ก็เป็นได้

ส่วนกฎหมายลัทธินาโบริดประเภทอาหารนั้นพบว่า มีรูปแบบการเขียนที่แตกต่างออกไป คือ ปรากฏเรื่องเล่าเดี่ยวที่เกี่ยวข้องกับการตัดสินคดีความแบบเปรียบเทียบคดีความทางธรรมและคดีความทางโลก ซึ่งไม่พบในกฎหมายประเภทอื่นเลย ทั้งนี้อาจเพราะลักษณะของอาหารซึ่งเป็นการกล่าวถึงเรื่องการลักขโมยของพระสงฆ์ ดังนั้น จึงพบเรื่องเล่าที่เกี่ยวกับการตัดสินคดีความการลักขโมยของพระสงฆ์แล้วนำมาเปรียบเทียบกับคดีความการลักขโมยของฆราวาสนั้นเอง

เรื่องเล่าเดี่ยวอีกประเภทที่พบ คือ เรื่องเล่าเดี่ยวที่เกี่ยวข้องกับการแก้ปริศนา เป็นเรื่องเล่าที่มีรูปแบบการเขียนเฉพาะอีกแบบหนึ่งที่แตกต่างจากรูปแบบการเขียนในเรื่องเล่าที่เกี่ยวกับการตัดสินคดีความ พบในกฎหมายลัทธินาโบริดประเภทธรรมเท่านั้น

ส่วนเรื่องเล่าซ้อนนั้นก็มีรูปแบบการเขียนที่แตกต่างจากเรื่องเล่าเดี่ยวตรงที่มีเรื่องเล่าเดี่ยวหลายเรื่องเล่าซ้อนกันอยู่ จากศึกษาพบว่าเรื่องเล่าซ้อนปรากฏในกฎหมายล้านนาโบราณประเภทธรรมศาสตร์และประเพณีธรรม โดยมีลักษณะเรื่องเล่าซ้อนที่มีเรื่องเล่าเรื่องหนึ่งเป็นเรื่องหลัก แล้วมีเรื่องเล่าอีกเรื่องหนึ่งมาเล่าซ้อนหรือแทรกอยู่ในเรื่องเล่าหลักในองค์ประกอบส่วนพิจารณาและตัดสินคดีความ หรืออาจปรากฏในส่วนของเหตุผล เพื่อขยายความเรื่องเล่าหลัก ขณะที่เรื่องเล่าซ้อนในกฎหมายล้านนาโบราณประเภทอวหารนั้น เป็นการเล่าเรื่องซ้อนเพื่อกล่าวถึงเรื่องเล่าที่มีเรื่องราวและการตัดสินที่มีลักษณะเดียวกัน จึงไม่มีเรื่องเล่าที่เป็นเรื่องหลัก แต่จะมีรูปแบบการเขียนที่นำเรื่องเล่าหลายเรื่องมาวางเรียงต่อกันไป

สำหรับในส่วนท้ายนั้นพบว่า เป็นจารีตนิยมทางวรรณกรรมอย่างหนึ่งเช่นเดียวกับส่วนประณามพจน์ที่พบได้ในวรรณกรรมล้านนาทั่วไป รูปแบบการเขียนในส่วนท้ายของกฎหมายล้านนาโบราณนั้นพบว่ามีรูปแบบการเขียนทั้งสิ้น 8 รูปแบบ ได้แก่ การกล่าวจบ การบอกวันเวลาที่คัดลอก การบอกจุดประสงค์ในการคัดลอก การบอกสถานที่คัดลอก การบอกชื่อผู้คัดลอก การกล่าวออกตัวของผู้คัดลอก การบอกที่มาของเอกสารที่คัดลอก และการกล่าวถึง ลำดับการครองราชย์ ทั้งนี้แม้ว่าส่วนท้ายนั้นจะเป็นจารีตนิยมทางวรรณกรรมที่พบได้ในวรรณกรรมล้านนาทั่วไป แต่ก็พบว่าส่วนท้ายในกฎหมายล้านนาโบราณก็มีรูปแบบการเขียนที่มีลักษณะเฉพาะที่ปรากฏในกฎหมายล้านนาโบราณ คือ การกล่าวถึงลำดับการครองราชย์ของราชวงศ์มังรายในกฎหมายล้านนาโบราณประเภทมังรายศาสตร์ ทั้งนี้เนื่องจากเป็นเอกสารกฎหมายของพระยามังราย จึงมีรูปแบบการเขียนส่วนท้ายที่กล่าวถึงพระยามังราย ทั้งด้านการครองราชย์ รวมถึงการครองราชย์อันยาวนานของราชวงศ์มังรายเพื่อเป็นการยกย่องพระมหากษัตริย์ เป็นการกล่าววกกล่าวอ้างพระนามพระมหากษัตริย์เพื่อความศักดิ์สิทธิ์น่าเชื่อถือของกฎหมายและแสดงให้เห็นถึงการยอมรับในการใช้กฎหมายที่มีมาอย่างยาวนานอีกด้วย

จากที่กล่าวมาจะเห็นได้ว่ากฎหมายล้านนาโบราณมีชื่อของกฎหมายที่มีความหลากหลายอันเป็นลักษณะเฉพาะของกฎหมายล้านนาโบราณและมีรูปแบบการเขียนที่มีลักษณะเฉพาะทั้งในส่วนต้น ส่วนเนื้อหา และส่วนท้าย มีทั้งความคล้ายคลึงกันและแตกต่างกันไปในกฎหมายแต่ละประเภท

เอกสารอ้างอิง

- ถิ่น รัตติกาน (ปริวรรต). (2530). *กฎหมายโคสธาราษฎร์*. เชียงใหม่: ศูนย์ศิลปวัฒนธรรม
มหาวิทยาลัยล้านนาเชียงใหม่.
- ประเสริฐ ณ นคร (ปริวรรต). (2521). *มังรายศาสตร์ ฉบับแก้ไข จังหวัดสระบุรี*. กรุงเทพฯ:
แสงรุ่งการพิมพ์.
- _____. (2525). *มังรายศาสตร์ ฉบับถอด. เชียงใหม่: ศูนย์ส่งเสริม
และศึกษาวัฒนธรรมล้านนาไทย วิทยาลัยครูเชียงใหม่.*
- _____. (2528). *มังรายศาสตร์ ฉบับเชียงใหม่. เชียงใหม่:
ศูนย์วัฒนธรรมจังหวัดเชียงใหม่ วิทยาลัยครูเชียงใหม่.*
- พิธิไนย ไชยแสงสุกุล. (2528). *กฎหมายครอบครัว เปรียบเทียบกฎหมายมังรายศาสตร์
กับกฎหมายตรา 3 ดวง*. กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- พิธิไนย ไชยแสงสุกุล และคณะ. (2532). *วิจัยเรื่องกฎหมายล้านนาโบราณ: วิเคราะห์
ระบบโครงสร้างและเนื้อหาบทบัญญัติที่จารในใบลาน*. กรุงเทพฯ:
มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- มณี พยอมยงค์ (ปริวรรต). (2518). *อวหารกายเค้า*. กรุงเทพฯ: คณะอักษรศาสตร์
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- _____. (2518). *อวหารกายปลาย*. กรุงเทพฯ: คณะอักษรศาสตร์
จุฬาลงกรณ์ มหาวิทยาลัย.
- _____. (2526). *ธรรมมูลลกันท์ไตร*. เชียงใหม่: ศูนย์วัฒนธรรม
จังหวัดเชียงใหม่.
- วิลักษณ์ ศรีป่าซาง. (2541). *วรรณกรรมตำนานล้านนา: การศึกษาวิธีการสร้าง.
วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาภาษาและวรรณกรรมล้านนา
บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.*
- ศรีธณ คำแปง (ปริวรรต). (2529). *มังรายศาสตร์ ฉบับวัดไชยสถาน*. เชียงใหม่:
ศูนย์วัฒนธรรมจังหวัดเชียงใหม่และศูนย์ศิลปวัฒนธรรมมหาวิทยาลัยล้านนา
วิทยาครูเชียงใหม่.
- สมหมาย เปรมจิตต์ (ปริวรรต). (2518). *กฎหมายล้านนา*. เชียงใหม่: ภาควิชา
สังคมวิทยาและมานุษยวิทยา คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.
- _____. (2518). *มังรายศาสตร์ ฉบับวัดหมื่นเงินกอง*. เชียงใหม่:
ภาควิชาสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.

- _____. (2518). *อาหาร 25*. เชียงใหม่: ภาควิชาสังคมวิทยา และมานุษยวิทยา คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.
- _____. (2519). *ธรรมศาสตร์เจ้าฟ้าหริภุญชัย*. เชียงใหม่: ภาควิชาสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.
- สมหมาย เปรมจิตต์ (ปริวรรต). (2520). *กฎหมายโคสราษฏร์*. เชียงใหม่: ภาควิชา สังคมวิทยาและมานุษยวิทยา คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.
- สิงพะ วรรณสัย (ปริวรรต). (2523). *กฎหมายพระเจ้าน่าน*. เชียงใหม่: ศูนย์ส่งเสริม และศึกษาวัฒนธรรมล้านนาไทย วิทยาลัยครูเชียงใหม่.
- อรุณรัตน์ วิเชียรเขียว. (2525). *ล้านนาไทยศึกษา*. เชียงใหม่: ภาควิชาประวัติศาสตร์ วิทยาลัยครูเชียงใหม่.
- อรุณรัตน์ วิเชียรเขียว (ปริวรรต). (2526). *มั่งรายธรรมศาสตร์*. เชียงใหม่: ม.ป.พ.
- อรุณรัตน์ วิเชียรเขียว และคณะ (ปริวรรต). (2540). *ธรรมศาสตร์สัพพสอน*. เชียงใหม่: ศูนย์ศิลปวัฒนธรรม สถาบันราชภัฏเชียงใหม่.
- อัครารภรณ์ จันทรสว่าง. (2548). *การศึกษาสถานภาพสตรีในกฎหมายล้านนาโบราณ*. วิทยานิพนธ์ ศิลปศาสตร มหาบัณฑิต สาขาวิชาภาษาและวรรณกรรมล้านนา บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.
- อานันท์ กาญจนพันธุ์ และคณะ (ปริวรรต). (2526). *กฎหมายวัดกาสา*. เชียงใหม่: คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ และศูนย์ส่งเสริมและศึกษา วัฒนธรรมล้านนา วิทยาลัยครูเชียงใหม่.
- _____. (2527). *หนังสืออนุโลมญาณกฎหมาย โบราณ*. เชียงใหม่: คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ และศูนย์ส่งเสริม และศึกษาวัฒนธรรมล้านนา วิทยาลัยครูเชียงใหม่.
- _____. (2527). *หัตถกัมมวินิจัยบาฬีการ อมสมมุติราช*. เชียงใหม่: คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ และศูนย์ ส่งเสริมและศึกษาวัฒนธรรมล้านนา วิทยาลัยครูเชียงใหม่.
- _____. (2528). *ธรรมศาสตร์ราชกือนา*. เชียงใหม่: คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ และศูนย์ส่งเสริมและศึกษา วัฒนธรรมล้านนา วิทยาลัยครูเชียงใหม่.

-
- (2528). *ธรรมศาสตร์หลวง*. เชียงใหม่: คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ และศูนย์ส่งเสริมและศึกษาวัฒนธรรมล้านนา วิทยาลัยครูเชียงใหม่.
-
- (2528). *ธรรมศาสตร์หลวง คลองตัดคำ*. เชียงใหม่: คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ และศูนย์ส่งเสริมและศึกษาวัฒนธรรมล้านนา วิทยาลัยครูเชียงใหม่.
- อุดม รุ่งเรืองศรี. (2529). *รายงานวิจัยเรื่องจารีตนิยมในการแต่งวรรณกรรมคร่าวขอ*. เชียงใหม่: ภาควิชาภาษาไทย คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.
- เอมอร ชิตตะโสภณ. (2527). *ประวัติและวิวัฒนาการของจารีตในวรรณคดีไทย: วิเคราะห์แนวภาษาศาสตร์เชิงสังคม*. กรุงเทพฯ: สำนักงานคณะกรรมการวิจัยแห่งชาติ.